

Валерій Горвий,

д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Київ, Україна

**ПЕРСПЕКТИВИ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ
В НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ**

У статті розглядається національний рівень розвитку інформатизаційних процесів як об'єднуючий елемент глобальних, загальноцивілізаційних і національних інтересів у сучасному інформотворенні, висловлюється гіпотеза про наближення розвитку процесу інформатизації як механізму зближення загальносуспільних процесів обміну інформацією з інформаційними обмінами в природі. У синтезі основних потоків інформотворення на національному рівні соціальної структури суспільства в загальносуспільну практику входить нове знання. Реагуючи на виклики сучасності, це знання забезпечує суспільний прогрес і в протистоянні цим викликам дедалі глибше входить в інформаційні потоки навколишнього середовища.

Ключові слова: інформатизація, національний вимір розвитку інформаційних процесів, теорія дадаїзму, національний інформаційний комплекс, національна інформаційна база, бібліотечна сфера, суверенні інформаційні ресурси, ментальні особливості інформотворення, перспективи розвитку суспільної інфосфери.

В умовах активного розвитку суспільної глобалізації ця праця орієнтована на розгляд перспектив зазначеного процесу і визначення основного рівня в соціальній структурі суспільства, у якому закладатимуться основи інформаційного прогресу людства.

Різні аспекти проблематики, пов'язаної з вивченням реальних закономірностей організації інформаційної діяльності в умовах глобалізаційних процесів у сучасному світі, розглядалися як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками. Вони знаходять своє відображення в науковій літературі останнього періоду, зокрема в працях Д. Белла, М. Кастельса, І. Валлерстайна, О. Білоруса, О. Зернецької, творчого колективу дослідників НБУВ під керівництвом академіка О. Онищенка, інших дослідницьких колективів. При цьому при переході від первинного етапу інформатизації, який сприяв розширенню доступу до наявних у суспільстві інформаційних ресурсів соціально активній частині громадян, став основною підмогою розвитку мережевого спілкування, у кінцевому

підсумку забезпечив активізацію інформаційних обмінів у суспільстві, розвиток його соціальної структури, зростання творчого потенціалу та самоорганізації. Останнє обумовило необхідність виявлення найважливіших ланок подальшого розвитку керованої інформатизації. У працях творчого колективу наукових працівників НБУВ під керівництвом академіка О. Онищенко протягом останніх двох десятиріч здійснювався пошук відповідей на це питання. Пошук здійснювався, зокрема, через вивчення особливостей національного інформаційного суверенітету, соціокультурних механізмів формування ментального імунітету, розгляду національних інформаційних ресурсів як інтегративного чинника вітчизняного соціокультурного середовища, аналізу технологій розвитку й захисту національного інформаційного простору в умовах впровадження електронних інформаційних технологій, закономірностей розвитку національного інформаційного комплексу та його ролі в глобальному інформаційному просторі. Стаття автора окреслює можливі підходи до узагальнення складного, багатовимірного процесу первинної інформатизації і є спробою оглянути перспективи інформаційної еволюції за межами цього процесу.

Уперше у відомій нам історії сучасної цивілізації в умовах розвитку глобальної інформатизації створюються можливості акумулювання у сфері суспільної діяльності таких обсягів нової інформації, які можуть забезпечувати багатоваріантність у вирішенні одних і тих же завдань. «Сьогодні ми стикаємось зі своєрідним явищем: знання накопичуються про запас. Вони відточують нашу інтуїцію, сприяють прояву феномена відкриття, породжують спонтанні скачки в нашому розумінні навколишнього світу» [1, с. 179]. Знання про запас забезпечують можливість оптимізації прийнятих рішень, однак потребують від суб'єкта трудової діяльності вироблення навиків ефективною орієнтації в різноманітності інформаційних ресурсів. Зростаюча багатоваріантність можливих дій, таким чином, обумовлена різноманітністю ресурсів, розширенням нових технологічних та організаційних можливостей інформатизації, активізацією доступу до різних видів наявних інформаційних ресурсів для всіх категорій користувачів, які активно включаються в процес суспільних перетворень. Ця багатоваріантність є формою реагування на те, що «природа вводить у дію все нові принципи відбору зі свого арсеналу... Ускладнення організації нашого світу значить, по суті, дедалі більш глибоке використання потенціальних можливостей Природи...» [1, с. 90]. І сучасна людина формує багатоаспектний інформаційний потенціал занурення в цю глибину.

Еволюція нинішнього світу обумовлює розвиток соціальної структури суспільства, зростання різноманітності аудиторій користувачів інформаційними ресурсами, що в сукупності відображають розв'язання проблематики відповідного загальносуспільного розвитку. Треба зазначити, що процес використання сучасної інформації зростаючою аудиторією користувачів забезпечує підвищення ефективності її використання також і за рахунок багаторазового звертання до її змісту, урізноманітнення комбінацій змістових поєднань, перевірки достовірності в різних формах практичного застосування. При цьому «якість інформації оцінюється насамперед тим, наскільки знання, отримані про предмет чи навколишню ситуацію, допомагають у прийнятті рішень» [1, с. 166].

Розвиток інформатизації, що є відповіддю на об'єктивний процес ускладнення та урізноманітнення сучасних викликів дійсності в процесі еволюції людства, є його закономірною реакцією на зростаючу складність еволюційної проблематики. Удосконалення соціальної структури нового інформаційного суспільства, зростаюче відображення в його інформаційній діяльності інтересів різних його соціальних груп, зростаючі запити на нове інфотворення – усе це обумовило розширення й урізноманітнення системи суспільно значущих джерел інформаційних ресурсів, інформаційних баз, їх збереження, структуризації та організації використання.

Зі значною вірогідністю можна прогнозувати, що започаткований у минулому десятиріччі процес інформатизації суспільства активізуватиметься, розвиватиметься, охоплюючи всі сфери суспільної діяльності, активізуючись у напрямі зближення її з усіма іншими процесами еволюції природи. Ця точка зору спирається на існуючий у сучасній науці орієнтир стосовно того, що будь-який процес може об'єктивно оцінюватися у своїй цілісності лише після отримання загальних уявлень про ймовірний перебіг подій після його завершення. У контексті такого підходу до уявлень про перспективи розвитку суспільних механізмів інформатизації обрії розкриває нова теорія дадаїзму. У ній ідеться про те, що в процесі розвитку створені людиною інформаційні механізми обмінів, удосконалюючись, органічно входять у системи інформаційних обмінів у природі, що існують за межами нинішньої людської практики. Адже «всесвіт складається з потоків даних і цінність будь-якого явища чи сутності визначається їхнім внеском в оброблення даних...» [2], і, «з точки зору дадаїстів, ми можемо інтерпретувати весь людський рід як єдину систему оброблення даних, у якій окремі індивіди служать чіпами» [3, с. 451, 463].

Така точка зору поза сумнівом є кроком уперед у теоретичному осмисленні процесу інформатизації для цивілізаційного розвитку. При цьому, однак, викликає заперечення теза про те, що «індивіди служать чіпами». Безсумнівно, цим твердженням віддається данина традиційним уже технократичним уявленням про зміст інформаційних процесів і відноситься на задній план їхнє змістове значення. Але при розгляді пропонуваної автором точки зору стосовно єдиної системи оброблення даних (до речі, обов'язково структуризованої, адже лише це може обумовлювати можливість будь-якої діяльності) «чіпи», тобто індивіди в уявленні автора теорії мають бути первинною ланкою пізнавальної діяльності. Однак для виконання такої діяльності ці індивіди не можуть бути обмежені вузько функціональними можливостями, властивими для «функцій чіпів». У процесі пізнання вже первинні його суб'єкти мають усвідомлювати мету пошуку, опиратися на наявні вже в розпорядженні людства знання, здійснювати аналізуючі й синтезуючі операції, відокремлювати істотне для реалізації поставленої мети від мало значущого. Цей комплекс завдань та необхідність наявності творчого підходу до їх реалізації навіть для найновіших «варіантів чіпів» є процесом непосильним.

При цьому дадаїзм, однак, вказуючи на перспективи розвитку існуючих на сьогодні систем інформаційних обмінів, стає орієнтиром для уточнення стратегічних напрямів розвитку сучасної інформатизації. Його теорія підтверджує зроблений дослідниками висновок про те, що «нова інфосфера з'являється поруч із новою техносферою. І це матиме далекосяжний вплив на найважливіші сфери всього того, що ми маємо всередині наших черепних коробок» [4, с. 149]. «У процесі такого розвитку наша цивілізація нарешті підходить до здійснення давно вже актуалізованих сучасністю інтегративних кроків назустріч інформаційним обмінам навколишнього середовища, пом'якшуючи цим поступово негативні впливи на довкілля, що супроводжують раніше вибраний технократичний шлях розвитку. При цьому з ростом складності системи зростає й імовірність збільшення кількості можливих шляхів подальшого розвитку, тобто дивергенції. Це значить, що процес самоорганізації веде до безперервного росту кількості організаційних форм (суспільної організації)» [1, с. 49].

Якісні показники суспільної еволюції пов'язуються не лише з урізноманітненням організаційних форм, елементів соціальної структури, а й з удосконаленням змістових форм інформаційних обмінів. Як свідчить досвід сучасного використання суспільством інформаційних ресурсів на всіх видах носіїв, ефективність цього процесу обумовлюється досяг-

ненням оптимального співвідношення між використанням базових інформаційних ресурсів, у тому числі суверенних для кожної нації, сконцентрованих у системах бібліотечних установ, базах електронної інформації глобального та національних масштабів, постійно зростаючих масивів нової інформації, активізації використання творчої інтуїції у вирішенні складних викликів сучасності.

Як зауважував В. Вернадський, «інтуїція і натхнення – основа найвидатніших наукових відкриттів, що в подальшому спираються і йдуть строго логічним шляхом – не викликаються ні науковою, ні логічною думкою, не пов'язані зі словом і з поняттям у своєму генезисі. У цьому основному явищі в історії наукової думки ми входимо у сферу явищ, ще наукою не охоплених, але ми не тільки не можемо не рахуватися з нею, ми маємо посилити до неї нашу наукову увагу» [5, с. 146].

Треба зазначити, що згадана вище активізація процесу самоорганізації сучасного суспільства, зростання його організаційних форм стрімкого розвитку набули саме в період посилення глобалізаційних впливів і розвитку відповідних систем соціальних інформаційних комунікацій. На основі входження в усі сфери суспільної діяльності електронних інформаційних технологій, розвитку їх мережевої організації всі складові соціальної структури суспільства здобули можливість нового інфотворення в інтересах власного розвитку, що є умовою розвитку всієї системи в цілому. При цьому національний рівень пізнавальної діяльності та активізації інфотворення на нинішньому етапі загальноцивілізаційної інформаційної діяльності є особливо важливим. І справа не лише в тому, що негативний аспект глобалізації проявляється насамперед у можливості загальної уніфікації, негативного сценарію для національного розвитку й тупикового варіанта суспільного розвитку в стратегічній перспективі. Національний рівень соціальної структури цивілізації на сьогодні є якраз тим рівнем, на якому найбільш ефективно діють механізми глобальних інформаційних обмінів та обмінів внутрішньо національних – аж до відображення ментальних особливостей інфотворення в первинних соціальних структурах суспільства. На цьому рівні інформаційних обмінів якраз найбільш продуктивно, з точки зору перспектив суспільного розвитку, відбувається взаємообмін, взаємозбагачення всіх складових розвитку загальноцивілізаційного інформаційного процесу.

Серед основних напрямів розвитку змістовного наповнення сучасної інформатизації особливо значення набувають інформаційні процеси, пов'язані з національною еволюцією. Це обумовлюється тим, що в загальноцивілізаційному масштабі «подібно генетичній різноманітності

різноманітність національна – це захист популяції *Homo sapiens* від випадкових мінливостей долі» [1, с. 240].

Розвиток національного рівня інфотворення, з огляду на стратегічну перспективу, хоч і фрагментарно, але все ж у загальних рисах окреслену теорією дадаїзму, у наш час виступає як основна ланка в сучасному інформаційному виробництві. Цей рівень інформаційної діяльності може забезпечити збереження та ефективне використання в загальносуспільних інтересах ментальних цінностей вітчизняної культури. Ці цінності є також особливо важливим ресурсом для зближення інформаційних процесів нашої цивілізації з інфосферою природи в перспективі, оскільки саме ментальні властивості людини [6] є найближчими до характеристик інших, позацивілізаційних форм інформаційних обмінів.

На національному рівні в інформаційній сфері може бути найбільш повно в соціальній структурі суспільства реалізовано політику збереження, розвитку та ефективного використання суверенних інформаційних ресурсів [7]. Досвід останніх десятиріч переконує, що вони не лише відображають історію національного розвитку, виражають характерні особливості національної ідентичності, але стають надійним орієнтиром, дороговказом у сучасному інфотворенні. При цьому в національному вимірі суверенні інформаційні ресурси, стаючи важливими орієнтуючими елементами в структурі сучасних інформаційних продуктів, відіграють також нормативну роль, є критерієм достовірності нового інфотворення. Адже достовірність суверенних ресурсів постійно підтверджується практикою національного розвитку.

З огляду на дедалі зростаючу активність світової глобалізації, на зростаюче значення в суспільному розвитку глобальних інформаційних ресурсів, глобальних інформаційних обмінів, саме можливості національного рівня розвитку інформаційних процесів можуть ефективно забезпечувати використання ресурсу глобального інформаційного простору в інтересах національного розвитку, організацію взаємовигідного міжнародного інформаційного співробітництва та ефективної інформаційної безпеки.

Тому упорядкування інформаційної діяльності в національному вимірі, ефективна координація її на державному рівні, формування національного інформаційного комплексу [8] – усе це має стати необхідними кроками розвитку інформаційної діяльності на національному рівні. Відповідний комплекс має базуватися на суверенних інформаційних ресурсах – надбанні нинішнього і всіх попередніх поколінь українського народу. Надбанні, що є основою його існування й розвитку, забезпечення національно-культурної самобутності в глобалізованому світі, орієнтиром розвитку

сучасного національного інфотворення [9]. Ці ресурси мають лежати в основі практичної реалізації внутрішньої та зовнішньої національної інформаційної політики, організації національної інформаційної безпеки.

Сучасна практика свідчить, що інформаційний комплекс в умовах постіндустріального суспільства повинен мати мережу соціальних структур, що координують свою діяльність у національних інтересах, оснащену засобами для виробництва, комплектування, оброблення та зберігання, організації безпеки значущої для цієї системи інформації. Він має забезпечувати ефективне використання наявних у розпорядженні суспільства інформаційних ресурсів, сприяти їх оновленню та розвитку, необхідного для суспільного прогресу.

В умовах зростаючої активізації глобальних процесів у сучасному світі саме загальнонаціональний соціальний інформаційний комплекс має стати запорукою нейтралізації сучасних інформаційних загроз і використання позитивних факторів розвитку інформатизації [10, с. 25–26]. Ефективна робота цієї системи на загальнодержавному рівні може забезпечити як конструктивні інформаційні обміни України на міжнародній арені, так і розвиток національної інформаційної бази, мобілізації вітчизняних ресурсів та можливостей, що є важливою передумовою прогресу суспільства. Адже «якщо ми не продукуємо власного інформаційного чи віртуального продукту, то ми ніколи не будемо переможцями» [11, с. 121].

Прогрес нашого суспільства на основі подальшого розвитку інформатизації, що забезпечує його інноваційні можливості, напряму залежить від реалізації потенційних можливостей організації інформаційної діяльності саме на національному рівні соціальної структури суспільства. У синтезі основних потоків інфотворення на цьому рівні інформаційних обмінів входить у загальносуспільну практику нове знання. Реагуючи на виклики сучасності, це знання забезпечує суспільний прогрес і в протистоянні цим викликам дедалі глибше входить в інформаційні потоки навколишнього середовища, в усвідомлення їхнього змісту, знаходить необхідні компроміси та на їхній основі інтегрує себе в навколишній світ.

Список використаних джерел

1. *Моисеев Н. Н.* Человек и ноосфера / Н. Н. Моисеев. – М. : Мол. гвардия, 1990. – 351 с.
2. *Kelly K.* What Technology Wants / Kelly K. – New York : Viking Pres, 2010; *Cesar Hidalgo.* Why Information Grows (The Evolution of Order, From Atoms to Economies) / Hidalgo Cesar. – New York : Basic Books, 2015.

3. Харарі Ю. Н. Homo Deus. За лаштунками майбутнього / Ювал Ной Харарі ; пер. з англ. О. Демянчука. – Київ : [Форс Україна], 2018. – 512 с.

4. Тоффлер Е. Третя хвиля / Е. Тоффлер ; пер. з англ. А. Євса. – Київ : Всесвіт, 2000. – 480 с.

5. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1991. – 271 с.

6. Соціокультурні механізми формування ментального імунітету проти зовнішніх маніпуляцій свідомістю населення України / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – 228 с.

7. Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 160 с.

8. Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014.

9. Олійник О. В. Політико-правові аспекти формування інформаційного суспільства суверенної і незалежної держави [Електронний ресурс] / О. В. Олійник, О. В. Соснін, Л. С. Шиманський. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/book/Sosnin_2.htm. – Назва з екрана.

10. Струтинська О. В. Інформаційні системи та мережеві технології / О. В. Струтинська ; за наук. ред. М. І. Жалдака. – Київ : Ун-т «Україна», 2008. – 211 с.

11. Почепцов Г. Від Facebookу і гламуру до Wikiliaks: Медіа-комунікації / Г. Почепцов. – Київ : Спадщина, 2012. – 464 с.

References

1. Moiseev, N. N. (1990). Chelovek i noosfera [Man and noosphere]. Moscow: Molodaia gvardiia [in Russian].

2. Kelly, K. (2010). What Technology Wants. New York: Viking Pres [in Russian]; Cesar Hidalgo. (2015). Why Information Grows (The Evolution of Order, From Atoms to Economies). New York: Basic Books [in English].

3. Kharari, Yu. N. (2018). Homo Deus. Za lashtunkamy maibutnoho [Homo Deus. Behind the scenes of the future]. (O. Demianchuk, Trans). Kyiv: [Fors Ukraina] [in Ukrainian].

4. Toffler, E. (2000). *Tretia khvyliia* [The third wave]. (A. Yevs, Trans). Kyiv: Vsesvit [in Ukrainian].

5. Vernadskii, V. I. (1991). *Nauchnaia mysl kak planetarnoe iavlenie* [Scientific thought as a planetary phenomenon]. Moscow: Nauka [in Russian].

6. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2015). *Sotsio-kulturni mekhanizmy formuvannia mentalnoho imunitetu proty zovnishnikh manipuliatsii svidomistiu naselennia Ukrainy* [Sociocultural mechanisms in formation of mental immunity to manipulations with consciousness of the population of Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2011). *Natsionalnyi informatsiinyi suverenitet u konteksti rozvytku novitnikh informatsiinykh tekhnolohii* [National information sovereignty in the context of the development of the latest information technologies]. Kyiv [in Ukrainian].

8. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2014). *Natsionalnyi informatsiinyi kompleks i yoho rol u hlobalnomu informatsiinomu prostori* [The national information complex and its role in the global information space]. Kyiv [in Ukrainian].

9. Oliinyk, O. V., Sosnin, O. V., Shymanskyi, L. Ye. *Polityko-pravovi aspekty formuvannia informatsiinoho suspilstva suverennoi i nezaleznoi derzhavy* [Political and legal aspects of the formation of information society of a sovereign and independent state]. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/book/Sosnin_2.htm [in Ukrainian].

10. Strutynska, O. V. (2008). *Informatsiini systemy ta merezhevi tekhnolohii* [Information systems and network technologies]. Kyiv: Universytet «Ukraina» [in Ukrainian].

11. Pocheptsov, H. (2012). *Vid Facebooku i hlamuru do Wikileaks: Media-komunikatsii* [From Facebook and Glamour to Wikileaks: Media Communications]. M. I. Zhaldak (Ed.). Kyiv: Spadshchyna [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.08.2019.

Valerii Horovyi,

Dr. Sci. (Historical), Professor, Deputy Director,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2644-5249>

Prospects of Global Information in the National Dimension

In the article the national level of development of information processes is considered as a unifying element of global, general civilizational and national interests in the modern creation of information, hypothesis about the development of the process of

informatization as a mechanism for convergence of general public processes of information exchange with information exchanges in nature is presented.

The progress of our society on the basis of further development of informatization, thus, directly depends on the realization of potential opportunities for organizing information activities at the national level of the social structure of society. In the synthesis of the main streams of information at this level of information exchanges, new knowledge is introduced into social practice. Responding to the challenges of the present, this knowledge ensures social progress, and facing these challenges, penetrates environment information flows, in the awareness of their content finds the necessary compromises, on the basis of which it integrates itself into the world.

It should be noted that the process of self-organization of modern society, the growth of its organizational forms have acquired the rapid development precisely in the period of increasing globalization influences and development of relevant systems of social information communications. On the basis of electronic information technologies entering into all spheres of social activity and development of network organization, all components of the social structure have gained the opportunity of new information in the interests of their own development, which should be treated as a prerequisite for the development of the system as a whole. At the same time, the national level of cognitive activity and activation of information at the current stage of civilizational information activity is especially important.

The development of informatization, which is the answer to the objective process of complicating and diversifying of modern reality challenges in the process of human evolution, is its natural reaction to the growing complexity of evolutionary problems. Improving the social structure of the new information society, growing reflection of its various social groups interests in its information activities, increasing requests for new information – all these led to the expansion and diversification of the system of socially significant sources of information resources, information databases, its storage, structuring and organization of its using.

Keywords: informatization, national measuring of development of informative processes, dadaism theory, national informative complex, national infobase, library sphere, sovereign informative resources, mental features of information creation, prospect.